

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТИ УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

ЗАРІЧНИЙ Олег Андрійович - начальник управління кадрового забезпечення
ГУМВС України у Львівській області, полковник міліції

УДК 340.12 : 342.5 : 316.32

В статье рассматривается участие граждан в осуществлении государственной власти как фактора налаживания консенсуса между государством, государственной властью и гражданским обществом. Акцентировано внимание на институт участия граждан как одной из основных характеристик существования и развития гражданского общества. В контексте государства принцип участия граждан средством стимулирования и развитую демократичности государства, выступает возможностью контроля за государственной властью; формирует реальное распределение власти поветвями; является фактором реализации принципа «сдерживания и противовесов», устраняет возможность тоталитаризма в государстве.

Ключові слова: держава, державна влада, громадянське суспільство, участь громадян в управлінні державними справами.

Постановка проблеми

Питання розвитку держави – одне з найстарших в історії правової та політичної думки та й донині залишається особливо актуальним. Проблеми формування оптимальної форми узв'язаності держави та суспільства на кожному історичному етапі мала свої особливості, проте навіть на сьогодні не досягла ідеалу. Безумовно, права держава за самою своєю суттю може визнаватися такою лише за умови, що воно забезпечує встановлення не тільки формального, але і реального панування права в усіх сферах життя суспільства, його прямий, безпосередній вплив на всю сукупність суспільних відносин. Декларування принципів правової держави встановлює

тільки можливі правові гарантії, але реальне забезпечення взаємодії держави і суспільства у прагматичному аспекті є низка проблем. Одним із таких є взаємодія держави і суспільства при вирішенні суспільних справ.

Державна влада створена суспільством для захисту своїх інтересів, проте органи державної влади мають властивість девальвувати повноваження, що їм надані на свою користь, оскільки саме державна влада наділена потенційним легальним примусом стосовно суспільства. Ось чому питання участі громадян в управлінні державними справами є прерогативним для формування моделі правової, демократичної держави.

Слід вказати, що окрім теоретико-правової актуальності, проблеми участі громадян в державній владі та взаємодії держави і громадянського суспільства мають практичне значення для України у зв'язку з нагальною потребою реформування державного апарату, необхідністю конституційної, адміністративної, судової реформи та реформи органів місцевого самоврядування.

Стан дослідження

Проблематика можливості впливу громадян на державну владу через їх участь в управлінні державними справами досліджувалася у вітчизняній та зарубіжній літературі, серед них С. Алексєєва, І. Жаровської, М. Козюбри, М. Матузова, Н. Ротар, О. Скакун, С. Сливки та ін. Слід констатувати, що вагомою прогалиною теоретичної юриспруденції є відсутність досліджень впливу право-

вої держави та громадянського суспільства на інститут участі громадян. Дана наукова стаття ставить за мету проаналізувати участь громадян у здійсненні державної влади як фактору налагодження консенсусу між державою, державною владою та громадянським суспільством.

Виклад основних положень

Громадянське суспільство формує і вимагає демократичності держави. Однією з найважливіших умов демократії є принцип відкритості та доступності державної влади, її відкритість та гласність. Громадяни мають право знати про дії та наміри політичних сил, органів державної влади. Вони повинні впливати на процеси створення і реалізації законів, якість роботи державного апарату, рівень освіченості і громадянської самосвідомості політиків, які приймають політичні рішення [1, с. 90-96]. Громадянському суспільству, плюралістичної демократії зумовлює підвищення правової відповідальності держави, її органів і службовців у суспільному та державному житті, взаємної відповідальності держави і особи. Серед основоположних принципів взаємовідносин держави і особи, які отримали конституційне визнання, відповідальність держави перед особою займає особливе місце. З одного боку, це одна з найважливіших характеристик, одна з ознак правової держави. З іншого боку, відповідальність держави перед особою є державно-правовим втіленням вимог свободи і справедливості в реальній соціальної дійсності, відноситься до засадничих характеристик самого громадянського суспільства, є основою його нормального функціонування в режимі демократії, свободи і соціальної справедливості.

Громадянське суспільство – це суспільство рівноправних громадян з високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних властивостей, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини [2, с. 26]. Вказана дефініція потребує широкого тлумачення. Тому науковці виділяють широкий перелік чинників, які позиціонує громадянське суспільство. Узагальнено до них можна віднести наступні:

- функціонування системи влади і управління на основі суворого дотримання прин-

ципів розподілу влад, їх взаємодії і взаємоконтролю, на основі поєднання широко розвиненої повноправної системи представницьких органів, що обираються правоздатним населенням, йому підзвітні і виражають його волю і органів державного управління, що утворюються представницькими органами в межах визначених законом;

- неухильне дотримання принципів побудови демократичної держави: забезпечення права громадян країни брати участь у формуванні державних інститутів (насамперед, представницьких) через здійснені періодично у терміни визначені Конституцією, загальні вибори, плебісцити, референдуми (без будь-яких обмежень за майновими, національними, релігійними та іншими дискримінаційними мотивами) на основі рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні;

- послідовне впровадження в життя принципів правової держави: розбудова розвиненої системи законності, яка б детально регулювала багатогранні прояви суспільних відносин, встановлення чіткої ієрархії законів і підзаконних актів та суворе її дотримання, забезпечення виконання встановлених державою норм, правове і моральне виховання населення, формування атмосфери поваги до закону і правопорядку, ідеології непохитності та моральної зневаги до порушень і порушників;

- широке забезпечення юридичними гарантіями правового статусу громадян, їх майнової особистої та громадянської недоторканості, політичних і юридичних прав, визначених Конституцією та іншими законами України, їх людської гідності [3, с.88].

Як бачимо, участь громадян в управлінні державними справами визначається практично в усіх вищезгаданих положеннях. Тобто ми можемо зробити висновок, що інститут участі громадян є однією з основних характеристик існування та розвитку громадянського суспільства.

Зазначимо, що вказаний перелік ознак громадянського суспільства є невичерпний, і однією з прерогативних ознак і найважливішою передумовою є існування зрілої, правоважної, компетентної й активної особистості. Окремий член суспільства не є «пішкою» у політичному та правовому житті, він навіть

індивідуально в правовій державі наділений широким переліком форм політико-правової активності, здатен наполягати на захисті своїх прав та свобод, є право свідомим та наділений іншими право поважними якостями. Завданням сучасної держави є вироблення такої правової політики, щоб не тільки забезпечувала різні форми участі громадян в управлінні, як то вибори, референдуми тощо, але й формування такого громадянина, що б зміг та мав бажання брати участь в управлінні.

Нівелювати вплив держави на суспільство означає звужувати наукову проблематику. У тоталітарній чи авторитарній державі розвинути повноцінне, ефективно-функціонуюче громадянське суспільство не може. Враховуючи можливість силового впливу на суспільство можлива деформація інституту участі громадян в управлінні державної влади. Ця деформація набуває таких форм: 1) відсутність політичної участі; 2) формальна участь, при якій органи державної влади «прикриваються» громадськістю для реалізації власних цілей та інтересів.

Напротивагу державна влада через форми своєї діяльності, як то правотворчість, правозастосування, правоохоронну діяльність, може «виховувати» громадянське суспільство. Здійснюючи політичну владу в громадянському суспільстві, держава підпорядковує свою діяльність служінню цьому суспільству, забезпечує рівні можливості для всіх людей у всіх сферах їхньої життєдіяльності на засадах соціальної справедливості, гуманізму та милосердя, не втручається в особисте життя людини і громадянина, регулює соціальні відносини в межах чинної конституції, законів та інших нормативно-правових актів. Правовиховні та правоосвітні заходи та процеси здатні сформувати громадянина з належною правовою культурою. Тому можна говорити про двосторонній вплив держави та громадянського суспільства, а вектор цієї взаємодії формує потребуваність чи нівелювання інституту участі громадян в управлінні державними справами.

Громадянське суспільство, як вже зазначалося позиціонується з правовою, демократичною державою, тому слід погодитися з Ю.С. Шемшученка, коли науковець стверджує, що громадянське суспільство “є базисом держави, ініціює в ній необхідні зміни” [4,с.79-80]. Правовою,

соціальною та демократичною держава може вважатися лише тоді, коли вона взаємодіє, співпрацює з громадянським суспільством, відображає в цілях і напрямках суспільного розвитку реальні потреби й інтереси даного суспільства, його народу, його традиції і культуру [5, с. 5]. Зрозумілим є той фактор, що людина з високим рівнем правової та політичної свідомості схильна вимагати належного рівня ефективності та легальності державної влади. Загалом суспільство з належним рівнем правової культури та політико-правової активності формує державні органи за правовими принципами. Участь таких членів суспільства у державно-владній діяльності та й у функціонуванні органів місцевого самоврядування підвищують рівень демократичності та соціальної справедливості в державі.

У свою чергу, про аспекти взаємодії держави і суспільства вказує В. Кравчук. Автор доводить, що оскільки держава – це всезагальне, можна сказати, глобальне утворення в межах певної території, то відповідно їй властиво зважати в основному на інтереси і проблеми великих соціальних груп, які можуть чинити вплив на її політику. Тому інтереси особи в такій ситуації стають прерогативою громадянського суспільства, яке і зобов'язане зосередити увагу держави на вирішенні загальних питань через індивідуальні, поставити взаємини суб'єктів (особа – суспільство – держава) на один рівень і чітко усвідомити, що і суспільство, і держава створені людиною та функціонують для неї, адже не держава будує громадянське суспільство, а воно створюється самими громадянами. Громадянське суспільство не запроваджують законом, воно виникає, формується у суспільній історії шляхом суверенізації життя особистостей та громад. Держава ж певним чином регламентує діяльність інституцій громадянського суспільства, підтримуючи їхній розвиток або гальмуючи його [6, с.46].

Громадянське суспільство та держава, виступаючи антагоністами, створюють негативні наслідки і для себе, і для кожного громадянина. Тому цивілізаційний розвиток світобуття вимагає консенсусного підходу до цих явищ. На думку науковців, “залишається недостатньо розробленим та потребує правового врегулювання механізм соціального партнерства

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається участь громадян у здійсненні державної влади як фактору налагодження консенсусу між державою, державною владою та громадянським суспільством. Акцентовано увагу на інститут участі громадян як однієї з основних характеристик існування та розвитку громадянського суспільства. У контексті державотворення принцип участі громадян засобом стимулювання та розвитку демократичності держави, виступає можливістю контролю за державною владою; формує реальний розподіл влади за гілками; є фактором реалізації принципу «стримування та противаг», усуває можливість тоталітаризму в державі.

SUMMARY

The article deals with the participation of citizens in the exercise of state power as a factor in establishing consensus between government, public authorities and civil society. Attention is focused on the institution of public participation as one of the main characteristics of the existence and development of civil society. In the context of nation-building principle means of stimulating public participation and democratic state's development, the ability to control the acts of the government; present real distribution of power on the branches; is a factor in the implementation of the principle of "checks and balances", eliminates the possibility of totalitarianism in the country.

між інститутами громадянського суспільства та державою. Для цього необхідний більш широкий правовий підхід, чітке визначення стратегічних і тактичних завдань державної політики щодо формування у громадськості політичної свідомості та громадянської активності” [7, с. 16]. Однією з ефективних форм партнерства між державою, державною владою і суспільством є законодавча та практична реалізація форм участі громадськості в управлінні державними справами.

Здійснюючи політичну владу в громадянському суспільстві, держава підпорядковує свою діяльність служінню цьому суспільству, забезпечує рівні можливості для всіх людей у всіх сферах їхньої життєдіяльності на засадах соціальної справедливості, гуманізму та милосердя, не втручається в особисте життя людини і громадянина, регулює соціальні відносини в межах чинної конституції, законів та інших нормативно-правових актів [8, с. 66].

Найважливішим служінням загальному благу з боку державної влади є служіння праву, і державна влада є влада службова, насамперед і переважно по відношенню до прав громадян та праву взагалі. Ця ознака поряд з вимогою забезпечення свободи людини сприяє найбільш повній реалізації його прав і закладений в самій ідеї правової держави.

Підсумовуючи, вкажемо, що поєднання громадянського суспільства та правової держави обумовлюються реалізацією принципу участі громадян в управлінні державними справами. Досліджуваний принцип є засобом

стимулювання та розвитку демократичності держави, виступає можливістю контролю за державною владою; формує реальний розподіл влади за гілками; є фактором реалізації принципу «стримування та противаг», усуває можливість тоталітаризму в державі. Порушення балансу між державою та громадянським суспільством призводить зазвичай до кризи цих інститутів, та нівелює фактор участі громадян в управлінні державними справами.

Література

1. Шпортько О. Поле публічної політики / - О. Шпортько // Політ. менеджмент. – 2010. – № 5 (44). – С. 90-96.
2. Теорія держави і права (опорні концепти): навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.] / [Авт.-упорядник Кравчук М. В.]. - К.: Атіка, 2005. - 288 с.
3. Громадянське суспільство в Україні / Сіренко В.Ф., Тимошенко В.І., Ковальчук Т.І., Онищенко Н.М. – К.: Логос, 1997. – 124 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник/ НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького; За ред. Шемшученка Ю.С. та ін. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
5. Цветков В.В. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти : монографія / В.В. Цветков, І.О. Кресіна, А.А. Коваленко. – К. : Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 496 с.
6. Кравчук В. М. Взаємовідносини громадських організацій і держави в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): адис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01- Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / В. М. Кравчук. - Київ : Б. в., 2008.
7. Участь громадськості в політичних процесах: Корені трави - 3 / Упоряд.: Г.О. Усатенко, О.В. Боронь. – К.: Агентство "Україна", 2005. – 352 с.
8. Політичний словник / [відп. За випуск Врублевський В.К.]. – [Видання третє]. - К.: Головна редакція УРЕ, 1982. - 656 с.